

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Д.В. Мігасова

Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. **Л.Л. Носач**

Досліджено сутність поняття «експортний потенціал». Проаналізовано сучасний стан експортного потенціалу України. Зосереджено увагу на агропромисловому комплексі національної економіки у зв'язку з його найбільшою часткою у вітчизняному експорті товарів. Простежена динаміка світового експорту сільськогосподарської продукції. Визначено основні проблеми сучасного розвитку українського експорту. Зроблено висновки про способи покращення стану експортної політики України.

Ключові слова: потенціал, експорт, експортний потенціал, аграрний комплекс, додана вартість, розвиток.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ

Д.В. Мигасова

Научный руководитель – канд. экон. наук, доц. **Л.Л. Носач**

Исследована сущность понятия «экспортный потенциал». Проанализировано современное состояние экспортного потенциала Украины. Сосредоточено внимание на агропромышленном комплексе национальной экономики в связи с его наибольшей долей в отечественном экспорте товаров. Прослежена динамика мирового экспорта сельскохозяйственной продукции. Определены основные проблемы современного развития украинского экспорта. Сделаны выводы о способах улучшения состояния экспортной политики Украины.

Ключевые слова: потенциал, экспорт, экспортный потенциал, аграрный комплекс, добавленная стоимость, развитие.

MODERN CONDITION OF THE EXPORT POTENTIAL OF UKRAINE

D. Mitasova

Scientific supervisor – PhD in Economics, Associate Professor **L. Nosach**

The essence of concept of the «export potential» is researched. The analysis of modern condition of the export potential in Ukraine is made. Attention is focused

on the agro-industrial complex of national economy because it has higher share in national exports of goods. The dynamics of world exports of agricultural products is traced. The main problems of the modern development of Ukrainian exports are highlighted. Conclusions on improving the state of Ukraine's export policy are made.

Keywords: *potential, export, export potential, agro-industry, value added, development.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічний потенціал підприємства – це складна, динамічна, ієрархічна й стохастична система різних елементів, що є взаємопов'язаними. Його розглядають по-різному: як індикатор зростання національного доходу й економічної міцності країни; результат розвитку продуктивності праці; показник максимальних виробничих можливостей галузі, підприємств, організацій, об'єднань, ресурсів; засіб задоволення суспільних потреб; найважливіший чинник зростання національного багатства країни; критерій оптимальності планів виробництва матеріальних благ, використання ресурсів і національного багатства. Тому існує актуальна необхідність теоретичного осмислення суті економічного потенціалу, аналізу його стану та проблем сучасного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням економічного потенціалу підприємства займалися видатні вітчизняні і закордонні вчені, такі як Л. Абалкін, В. Авдєєнко, Т. Бабан, Р. Барро, Г. Беккер, Р. Білоусов, П. Дуглас, П. Ігнатовський, Ф. Євдокімов, Ч. Коба, В. Ковальов, Н. Краснокутська, П. Ліндерт, С. Мочерний, Т. Пєпа, П. Ромер, Р. Солоу В. Чєвганова та ін. Кількість досліджень суті економічного потенціалу надзвичайно велика, але погляди авторів щодо його змісту та структури різні, тому вважаємо за доцільне здійснити ще одну спробу поглибленого вивчення цього поняття.

Метою статті є розкриття суті поняття «економічний потенціал», аналіз сучасного стану експортного потенціалу України та визначення основних проблем розвитку українського експорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розглянути поняття «експортний потенціал», ми визначимо його складові: потенціал та експорт.

Потенціал (від лат. *potentia* – сила, можливість, напруга) – в широкому розумінні означає засоби, запаси, джерела, які є в наявності та які можуть бути використані для досягнення певної мети, здійснення плану, рішення якої-небудь задачі.

Ще в 1954 році С. Струмилін виокремлював потенціал як сукупну виробничу силу праці всіх працездатних членів суспільства. Радянський економіст О. Анчишкін (1973р) розширив це поняття. Він

визначив виробничий потенціал як сукупність ресурсів, що в процесі виробництва набирають форми чинників виробництва. І. Репіна визначила це поняття як сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних та ін.), навичок і можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу з виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства [1].

У вітчизняній економічній літературі цей термін у широкому розумінні трактують як можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані, або як рівень потужності в будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь [2]. Тлумачний словник української мови також цим терміном називає «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [3].

Експорт у теорії здебільшого розглядається як вивезення за межі країни товарів для подальшої їх реалізації на зовнішніх ринках або як обсяг та вартість товарів, вивезених за кордон.

П. Самуельсон визначає експорт як обсяг товарів, що виробляються всередині країни та реалізуються за кордоном [4].

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності», експорт товарів слід розуміти як вивіз товарів з митної території України без урахування зобов'язань щодо зворотного ввезення [5].

По суті, експорт визначає рівень розвитку продуктивних сил, міжнародний поділ праці, природні умови, у тому числі, наявність природних і сільськогосподарських ресурсів. Усі країни намагаються стимулювати власного товаровиробника до експорту продукції, оскільки він є результатом відтворення національного потенціалу в країні, який втілюється в товар/продукцію і виводиться на зовнішні ринки.

Таким чином, очевидною є спорідненість понять «потенціал» та «експорт», що лежить в основі визначення категорії «експортний потенціал».

Так, Л. Абалкін під експортним потенціалом має на увазі здатність усього національного виробництва, промисловості, окремих галузей або підприємств виробляти необхідну кількість конкурентоспроможної продукції на експорт. Колектив, очолюваний професором А. Азрілаяном, під експортним потенціалом розуміє здатність промисловості, усього сукупного виробництва певної країни в цілому виробляти необхідну кількість конкурентоспроможних товарів для зовнішнього ринку [6].

В. Кушлін та В. Чичканова експортний потенціал характеризують як здатність національного господарства реалізувати на зовнішньому ринку певну частку національного багатства без завдання шкоди національній економіці, зі збереженням пріоритету національних інтересів у міжнародних економічних відносинах та забезпечення національної економічної безпеки в цілому [7].

Т. Пепа визначає експортний потенціал як частину виробничого потенціалу країни, результати розвитку якої реалізуються у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Тобто це здатність економіки відтворювати свої конкурентні переваги на світовій господарській арені [8].

На думку Т. Бабан, економічну категорію «експортний потенціал» слід його розглядати як сукупність ресурсів та факторів, ефективне поєднання яких зумовлює можливості підприємства виробляти та реалізовувати продукцію на зовнішні ринки зі збереженням економічної та екологічної безпеки країни [9].

Як бачимо, експортний потенціал науковці визначають по-різному, але в кожному з визначень є спільні ознаки, які, по суті, визначають експортний потенціал країни як обсяг товарів і послуг, що можуть бути вироблені в країні й можуть бути реалізовані з максимальною вигодою для цієї країни. Експортний потенціал є тісно пов'язаним із конкурентоспроможністю продукції, призначеної для реалізації на світовому ринку.

Кожна країна, маючи великий експортний потенціал, здатна відкривати нові ринки збуту для вітчизняних виробників. Так, в Україні понад 40% усього експорту держави забезпечується за рахунок експорту агропродовольчої продукції. Це свідчить про значний експортний потенціал аграрного сектору країни. Наприкінці грудня 2016 року Міністерство аграрної політики і продовольства України повідомило про досягнення нового рекорду врожаю в країні, як за обсягом зібраного врожаю, так і по врожайності зернових. Станом на 29 грудня 2016 року в Україні зібрано понад 64 млн т зернових, що перевищило попередній рекордний урожай 2014 року, який становив 63,8 млн т [10]. Згідно підсумками Мінагрополітики України, у 2016 році відбулося зростання експортного потенціалу країни. Зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу України за 10 місяців 2016 року склав 15,3 млрд дол. США, тобто 25,5% усього зовнішньоторговельного обігу України. При цьому експорт продукції аграрного сектору за цей період становив майже 12 млрд дол. США, тобто 41,1% від загального експорту України, імпорт – 3,3 млрд дол. США, тобто 10,8% від загального імпорту України [10].

Станом на 6 січня з початку 2016/2017 маркетингового року Україна експортувала 23 072 млн тонн зерна. Цей показник на 1 448 млн т більше, ніж за аналогічний попередній період.

Загалом прогнозна пропозиція зерна у 2016/2017 році сформована в обсязі 71,6 млн т, з яких 64,2 млн т – виробництво, 7,1 млн т – перехідні залишки, та 0,37 млн тонн – імпорт. Пропозиція зерна за структурою виглядає таким чином: кукурудза з обсягом 29,1 млн т складає частку в 41% від загальної наявності зернових у країні. Майже однакову частку у 40% від загального обсягу складає пшениця, обсяг якої дорівнює 28,8 млн т. Разом ці дві основні культури складають 81% загальної наявності зернових в Україні. На третьому місці знаходиться ячмінь з обсягом 10,1 млн тонн, що дорівнює частці в 14% від усіх зернових. Частку в 5% займають інші культури, а саме: жито з обсягом 0,45 млн т; гречка, обсяг якої становить 0,197 млн т та інші культури, яких у наявності 3 млн т [10].

За даними вищезгаданого джерела потреба зернових для внутрішнього використання в Україні становить 23,5 млн т зерна.

Таким чином, експортний потенціал зберігається на рівні 40,2 млн т, який уже використано на 57%.

За 10 місяців 2016 року відбулося збільшення експорту за такими позиціями: олії соняшникової або сафлорової – на 22,3% (на 525,8 млн дол. США); цукру – у 2,4 рази (на 65,1 млн дол. США); овочів бобових – у 2,1 рази (на 6,6 млн дол. США); м'яса та субпродуктів домашньої птиці – на 24,1% (на 46,6 млн дол. США); томатів, консервованих без додавання оцту – на 83,6% (на 14,1 млн дол. США); меду – на 13,4% (на 8 млн дол. США); плодів і горіхів сирих або варених – на 20,3% (на 7,3 млн дол. США); висівок, кормового борошна та інших відходів – на 14,7% (на 7,2 млн дол. США); яловичини свіжої чи охолодженої – на 34,3% (на 7,1 млн дол. США) [10].

Сьогодні право експорту на ринки ЄС мають 287 українських підприємств, у тому числі 107 виробників харчових продуктів, зокрема виробники м'яса птиці, риби, меду, яєць, молока та молочних продуктів. Повідомляється, що також до Євросоюзу можуть експортувати 180 підприємств – виробників нехарчових продуктів тваринного походження, таких як пухо-перова сировина, шкірсировина, корми для непродуктивних тварин, нехарчові субпродукти, племінний матеріал, інші нехарчові продукти тваринного походження [11]. Але поряд із цим є істотні проблеми, що перешкоджають сучасному розвитку українського експорту (табл.).

Основні проблеми сучасного розвитку українського експорту

Чинник 1	Характеристика 2
Характер і спеціалізація	Сировинний характер і вузька спеціалізація значної частини експорту. Простежується тенденція імпорту готової продукції, що містить сировину вітчизняного походження, наприклад, Україна має додатне сальдо торгівлі шкірсировою та від'ємне сальдо за статтею готових виробів зі шкіри
Рівень інвестування	Недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв і гостра нестача новітніх технологій. Основним джерелом фінансування інновацій залишаються власні кошти підприємств за вираженої тенденції до зменшення обсягів іноземного інвестування в цій сфері
Партнерські відносини	Наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами. Експорт України до основних країн-партнерів відстає від динаміки світового експорту в ці країни. Відсутність партнерів за кордоном для малих і середніх компаній в умовах нестачі фінансування. За оцінками ІЕД, частка малого і середнього бізнесу становить 14,5% від загального обсягу поставок з України. Це вдвічі менше, ніж у середньому в країнах ЄС, і відповідає умовному передостанньому місцю в Європі
Конкурененто-спроможність продукції	Неконкуренентоспроможність продукції через високий рівень ресурсо- та енерговитратності вітчизняних виробництв. Проблема з доступом до імпортних ресурсів, необхідних для виробництва
Законодавча база	Недосконалість норм українського законодавства у сфері управління здійсненням і розвитком експортної діяльності порівняно з нормами міжнародної практики
Документо-оборот	Для проведення експортної операції в Україні потрібно 11 документів, загальний процес триває в середньому 127 годин і коштує 667 доларів, причому найбільше часу витрачається саме на підготовку документів. Найменш проблемними процедурами в Україні є отримання сертифіката походження та проходження екологічного контролю, а найбільш проблемними залишаються відшкодування ПДВ та валютний контроль (опитування ІЕІ, проведене в рамках проекту «Торгова політика і практика в Україні», 2015 р.)
Фінансовий стан вітчизняних підприємств	Важкий фінансовий стан більшості підприємств обробної промисловості і конверсійних виробництв, що майже унеможливує інвестування у перспективні, орієнтовані на експорт проекти за рахунок внутрішніх ресурсів

Продовження табл.

1	2
Валютна політика	Штучне стримування курсу гривні в рамках «валютного коридору» зменшує можливість використання курсового фактору з метою просування експорту
Сертифікація та контроль якості	Недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації та контролю якості експортної продукції на фоні значного посилення вимог до споживчих і екологічних характеристик, а також до безпеки продукції, що реалізується на ринках промислово розвинених країн. Невідповідність продукції міжнародним технічним вимогам і стандартам
Ціноутворення	Випереджаюче зростання цін на продукцію та послуги природних монополій. Україна експортує товари низького рівня обробки на висококонкурентні ринки, що знижує можливість впливати на ціну товару
Спеціальні знання та досвід	Нестача спеціальних знань і досвіду роботи у сфері експорту в більшості українських підприємств, недостатня координованість їх діяльності на зовнішніх ринках. Україна має суттєві труднощі у визначенні потенційних ринків і покупців
Світовий попит	Світовий попит на товари переважного національного експорту останніми роками скорочується

Висновки. Сьогодні Україна має високий потенціал експорту в першу чергу агропромислової продукції та металургії, тобто так званих «біржових» товарів, ціни на які дуже чутливі до світової кон'юнктури. Експорт України є концентрованим, що також збільшує його чутливість до шоків, а отже, його кількісні та вартісні обсяги можуть суттєво коливатися. Частка високотехнологічних товарів в українському експорті менша, ніж середньосвітова. Збільшення частки товарів із високим рівнем переробки дозволить підвищити стабільність експортних надходжень.

Окрім цього, для забезпечення пришвидшення зростання експорту доданої вартості. Україні варто сконцентруватися на розвитку експорту послуг, частка яких в економіці країни є невеликою як у сукупному експорті товарів і послуг, так і в експорті доданої вартості. Забезпечення зростання експорту послуг дасть більший приріст ВВП порівняно з аналогічним зростанням експорту товарів.

Список джерел інформації

1. Крихівська Н. О. Підходи до визначення поняття «економічний потенціал підприємства [Електронний ресурс] / Н. О. Крихівська // Наукові

записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка. – 2013. – Вип. 21. – С. 44–47. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_21_12.

2. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О. С. Федонін. – К. : КНЕУ, 2003. – 316 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004 – 1440 с.

4. Самуельсон П. Економіка : [пер. с англ.] / П. Самуельсон, В. Нордхауз – М. : БІНОМ, 1997. – 487 с.

5. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України станом на 17 листопада 2012 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

6. Радченко Е. Є. Визначення сутності поняття «експортний потенціал» / Е. Є. Радченко // Вчені записки Університету «КРОК». – 2013. – Вип. 34. – С. 205–212.

7. Кушлін В. И. Экономический словарь. Современная рыночная экономика. Государственное регулирование экономических процессов / В. И. Кушлін, В. П. Чичканов. – М. : Изд-во РАГС, 2004. – 744 с.

8. Пепа Т. В. Експортний потенціал харчової промисловості: потужність та рівень використання / Т. В. Пепа // Економіка промисловості України: збірник наук. праць / НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2000. – С. 273–279.

9. Бабан Т. О. Розвиток експортного потенціалу аграрних підприємств на ринку зерна ячменю [Електронний ресурс] : автореф. дис. канд. екон. наук / Т. О. Бабан – Мелітополь, 2017. – Режим доступу : <http://www.tsatu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/sites/49/avtoreferat-baban.pdf>

10. Міністерство аграрної політики і продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/uk/node/22964>

11. Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/22/7071362/>

Мітасова Дар'я Владиславівна, магістрант, кафедра міжнародної економіки, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Космонавтів, 31, м. Дружківка, Донецька обл., Україна, 84200. Тел.: 0954665850; e-mail: dariamitasova@ukr.net.

Мітасова Дарья Владиславовна, магістрант, кафедра міжнародної економіки, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Космонавтов, 31, г. Дружковка, Донецкая обл., Украина, 84200. Тел.: 0954665850; e-mail: dariamitasova@ukr.net.

Mitasova Daria, magistr, Department of International Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Cosmonauts str., 31, Druzhkovka, Donetsk region., Ukraine, 84200. Tel.: 0959184177; e-mail: dariamitasova@ukr.net.